

⁸ *Homiletika*, Kolozsvár 1804 (kéziratban).

⁹ Uo.

¹⁰ *A vallásitanítóknak két fő kötelességei egy beköszöntő prédikációban*. Kolozsvár 1809.

¹¹ *A bölcs ember szemléltetése formáltatásában, tetteiben és nagyságában egy halotti beszédbe foglalva*, Kolozsvár, 1811.

¹² *Egyházi szentbeszédek különféle alkalmakra*. II. kötet 16.

¹³ *A pap az evangéliumnak oltalmazója*. 1868.

¹⁴ Derzi Károly, Gál Miklós, Mózes András, Ürmösi Kálmán és mások.

¹⁵ Kornis Gyula, *Kultúra és természet*.

¹⁶ Davis, Ozora S., *Principles of Preaching*. Chicago 1935.

¹⁷ Stolz, Karl R., *Pastoral Psychology*. Nashville.

Dr. KATHONA GÉZA

AZ 1571 FEBRUÁRJÁBAN TARTOTT ÁLLÍTÓLAGOS HARMADIK GYULAFEHÉRVÁRI HITVITA ÉS A PATROTHEOSZ-TAN

E hitvitának megtörténtét Borbély István állítja az Uzoni Fosztó István neve alatt emlegetett kéziratos unitárius egyháztörténet (*Historia ecclesiastica Transylvano-unitaria*) Kénosi Tózsér János által írt I. kötetének (kolozsvári volt unit. kollégiumi példány) 574—594. lapjain található közlés alapján. Azt is megállapítja, hogy Kénosi a hitvita történetét nem közvetlenül az állítólag Palaeologus által készített eredeti jegyzőkönyvből vette, hanem annak Lisznyai Gyárfás kolozsvári unitárius prédikátor által eszközölt másolatából, melyet a kolozsvári volt unitárius kollégium könyvtárának 966. számú kéziratos kötete őrzött meg. Előadja e források alapján, hogy a vitatkozáson jelen volt János Zsigmond fejedelem is. Ez alkalommal került Erdélyben először szóba az a tanítás, hogy Krisztus nem Isten, mert Isten csak egyetlenegy van, a Patrotheosz. Hat tézisben állította ezt Paruta Miklós, s ugyanannyi corollariumban bizonyította Sommer János. Blandrata az előterjesztést nem támogatta, maga Dávid Ferenc sem volt megnyerhető annak. Eddig Borbély István.¹

Amióta Pirnát Antal szerencsés kezű kutatást folytatott a kolozsvári volt unitárius kollégiumi könyvtárban s Borbély fenti közléseinek forrását áttanulmányozta a Lisznyai-kódexben s vizsgálat tárgyává tette a Lisznyai-féle szöveg 1583 decemberében másolt duplumát is a Thoroczkai-kódexben, sőt kutatása eredményeiről bőséges kivonatban is beszámolt, nyilvánvalóvá vált, hogy e kódexek nem a gyulafehérvári harmadik hitvita Palaeologus által készített jegyzőkönyvét őrizték meg, mint Borbély véli, hanem Palaeologusnak egy fantasztikus regényes elbeszélését, a „Disputatio Scholastica“-t, melyet egy képzeletbeli hitvitáról írt képzeletbeli szereplőkkel az unitarizmus világraszóló végső győzelmének bemutatására.²

A „Disputatio Scholastica“ Palaeologus kiváló írói képességeiről tanúskodik, fantáziája meg egészen lebilincselő. E művét 1574 végétől 1575 őszéig Gerendi János alicinai birtokán való tartózkodása alatt írta. Sajnos, mindkét fennmaradt példánya befejezetlen. Vagy Palaeologus az írást, vagy a lejegyző a másolást valami okból megszakította. Tartalma a jelentéktelen epizódok elhagyásával, rövidebbre fogva alább következik.

A csodálatos történet az égben kezdődik. Együtt van a mennyei szenátus, az összes angyalok és szentek Isten elnöklete alatt. Az Úr trónusa körül ül az apokalyptikus 24 vén is. Közülük a legöregebb kér szót. Elmondja, hogy ez emberek közt érthetetlen nézetek terjedtek el. Legnagyobb részük egy hármias Istenben hisz, s ami még rosszabb, azokat, akik ezt nem akarják elfogadni, üldözik, sőt meg is ölik. A vén után Jézus ragadja meg a szót, kérve Istent, hogy a háromságkövetők garázdálkodását ne tűrje tovább. Az égiek kérésére elhatározza Isten, hogy a kérdés végleges tisztázására és a tévtan megszüntetésére a halandók közt egy egyetemes zsinatot hív össze. Nyomban el is küld egy angyalt, hogy bízta meg Józsiás királyt (Pirnát szerint János Zsigmond) a gyűlés megrendezésével. Erre Józsiás király a csodás zsinat számára aranyból és drágakövekből felépít egy várost, melynek Janopolis (Pirnát szerint Gyulafehérvár) a neve, ebben is egy fényes amphiteatrumot helyszíniül a tanácskozásnak. A meghívókat angyalok viszik szét élő és holt kiválóságoknak. Janopolis Amphiteatrumában megjelenik Miksa császár Ferdinánd és Károly főhercegekkel, Németország, Ausztria és Csehország előkelőségei, Erzsébet angol királynő, a török szultán egész udvarával, valamint a tatár kán. IX. Károly francia király is kér bebo-csáttatást, de a Szent Bertalan-éji vérfürdő miatt nem eresztetik be, mire gutaütés éri. Az egyháziak közül jelen vannak VII. Gergely és VIII. Bonifác pápák, a bizánci pátriárka, Luther, Zwingli, Kálvin, Beza, Bullinger, Athanasius, Petrus Lombardus, Gratianus, Albertus Magnus, Nicolaus Cusanus, Aquinoi Tamás, Johannes Scotus, Blandrata, Paruta, Palaeologus a Gerendiekkal, Dávid Ferenc, Sommer, Hunyadi Demeter, Cracerus Lukács, Enyedi Miklós, Macerius Ambrus, Bekes Gáspár, Hagymási Kristóf. Dávid Ferenc az elnöklő Józsiás király oldalán ül. A tárgyalás kezdetén Hunyadi Demeter, Cracerus Lukács és a fiatal antitrinitárius prédikátorok kiosztják a vitatételeket a vendégek között. A pápák és a bizánci pátriárka megbízásából elsőnek Beza öntelt hangon bírálta Blandratát és Parutát, elősorolja a Szentháromságra vonatkozó, gyenge lábon álló bizonyítékait. Beza beszéde után Hunyadi Demeter olvassa fel Paruta hat tézisét, melyhez csatlakozva Paruta egy szép hozzászólásban fejti ki, hogy az egyetlen Isten a Patrotheosz. Őt követően Cracerus Lukács ismerteti Sommernek Paruta téziseihez kapcsolt hat corollariumát, melyet Sommer egy beszédben tesz érthetőbbé. Ezután a két pápa, VII. Gergely és VIII. Bonifác versenyt ícsárolják az unitáriusokat és méltatlankodásuknak adnak kifejezést, hogy ők, akik azelőtt császároknak osztogattak parancsokat, most foltozó vargákkal, orvosokkal, iskolamesterekkel és más efélékkel kénytelenek vitatkozni. Végre Józsiás király felszólítására a két pápa, valamint Lombardus Péter, Gratianus, Luther és Zwingli ismertetik háromságbizonyítékaikat. Erre Paruta és Sommer ellentételeket terjesztenek elő. A szentháromsághívők lassan zavarba jönnek. Már csak a pápisták küz-

denek Sommerrel, Luther és Zwingli feladják a harcot. Így ér véget a hitvita első napja. Másnap reggel Dávid Ferenc nyitja meg az ülést és felírja azok nevét, akik e napon fel akarnak szólalni. Most a háromsádogmát először Kálvin kezdi behatóan tárgyalni, de ellentmondásba keveredik Athanasiuszal. A további felszólalók Aquinoi Tamás, Johannes Scotus, majd Nicolaus Cusanus, kinek beszéde közben mindkét kézirat előadása megszakad.

Íme ez Kénosi Tózsér János harmadik gyulafehérvári hitvitára vonatkozó közlésének az ősforrása. Kénosi a „Disputatio Scholastica“-nak a Lisznyai-Thoroczkai-kódexekben fennmaradt szövegeit tévesen értelmezte s az írói képzelet világában megszületett, csodálatos elemekkel átszőtt zsinatot történeti ténynek könyvelte el. Borbély István azután Kénosit követve a harmadik gyulafehérvári hitvitát valósággal megtörténtnek vette, pedig ha a kezeügyébe eső kódexek ide vonatkozó szövegét gondosan átolvassa, nyomban rájöhetett volna arra, hogy az általa feltételezett zsinat csak az írói képzelet világából való s mint ilyen is nem az erdélyi unitáriusok belkörü tanácskozása, mint utána Zoványi Jenő is tévesen véli,³ hanem egy képzeletbeli világzsinat, melyen minden idők legkiválóbb élő és holt teológusai és világi tekintélyei vannak jelen. Palaeologus fantasztikus regényes elbeszéléséhez nem fűz évszámot és pontos dátumot. Borbély István azonban annyira történeti ténynek tekintette az abban lejátszódó cselekményt, hogy kijelölte annak megközelítő pontossággal az időbeli helyét is az unitárius eszmemozgalom történetében, megállapítván, hogy az 1571. január 6—14-i marosvásárhelyi országgyűlés és János Zsigmond 1571. március 14-én történt halála közti időben kellett annak végbemennie.⁴ Borbély tévedése, mint láttuk, Zoványinál, de másnál is⁵ követésre talált. Pirnát Antal volt az első, aki röviden utalt a hibára.⁶

Vannak szempontok, melyek Palaeologusnak a „Disputatio Scholastica“-ban követett beállításai ellen szólnak. Ide tartozik az az eljárás, hogy Parutát a patrotheosz-tan szerzőjeként s következképpen a nonadorantizmus úttörőjeként mutatja be, holott az a mérsékelt antitrinitáriusok közé tartozott s krisztológiai tekintetben Blandratáéhoz hasonló felfogást képviselt. Erre lehet következtetni abból, hogy a Sommer által megindított vitába Dávid oldalán beavatkozva 1573 januárjában ragaszkodott a Krisztus halálából folyó megváltás és a hitből való megigazulás elvéhez s ilymódon szembehelyezkedett a palaeologusi radikalizmussal.⁷ Az is figyelemre méltó körülmény, hogy ez időtájra készült el katekizmusával, melyet egy Radnóton tartott zsinat hivatalos használatra is elfogadott. Ezzel kapcsolatban Paruta ideológiai beállítottságára nézve sokat mondó jelenség, hogy e kátéja a konzervatív Blandrata tetszését is megnyerte!⁸ Paruta Blandratával mindig baráti kapcsolatban és szellemi közösségben maradt,⁹ s aligha követhette Dávidot a nonadorantizmusban. Hiteles forrásból tudjuk, hogy élete végén Blandrata nagyenyedi házában lakott s nem sokkal 1581. március 5. előtt ott is halt meg.¹⁰ A Dávid Ferencnek tulajdonított részint ellenlábás,¹¹ részint passzív¹² szerep is kihívja a kritikát. A valóságban Dávid nagyon korán megismerte a patrotheosz-műszóval jelzett istenfogalmat, s élete folyamán soha sem folytatott az ellen nyilvános harcot. Következetlen az a beállítása is, hogy a janopolisi zsinaton azzal a Hunyadi Demeterrel olvastatja fel Parutának a patrotheosz-tant megállá-

pító s végeredményében a nonadorantizmust is megvalósító hat tézisét, aki pályája során mindig Blandratához igazodott s Dávid eltávolítása után annak oldalán a nonadorantista irány felszámolója volt. Ez összeférhetetlenségek is utalnak arra, hogy a janopolisi zsinat nem egyéb a képzelet fiktiiv játékanál, ami a valósággal sokszor hadilábon áll. A költői szabadság és a csapongó képzelet adott módot arra Palaeologusnak, hogy fantasztikus regényes elbeszélése szereplőit a maga írói céljainak megfelelően torzítsa s magát a cselekményben teljes passzivitásba burkolja. Ő, aki a janopolisi csodás világzsinat cselekményének minden eseményét és részletmozzanatát, szereplőinek beállítottságát és mondani valóját ragyogó írói fantáziával aprólékosan kidolgozta, lehetetlen, hogy Parutától és Sommertől betétként¹³ vett volna át téziseket és corollariumokat. Az ezek szájából elhangzottak is az ő saját gondolatait és formulázásait tolmácsolják függetlenül attól, hogy milyen azoknak az egyéni meggyőződése. Másokkal adhatja elő saját nézeteit, míg maga a zsinaton névtelenül háttérben marad, gyaníthatólag azért, mert a tilalmazott tanításért emelhető innovációs vádtól távol kívánja magát tartani.

Ha a Gyulafehérvárra elképzelt zsinatot 1571 februárjára helyezük, mint Borbély teszi, támadnak más nehézségek is. Ilyen az, hogy Palaeologus éppen ez időpontban nem tartózkodott Erdélyben. Palaeologusnak négy erdélyi időzéséről tudunk.¹⁴ Dudith András szerint először 1572 februárjában látogatott el Erdélybe s felvette a személyes kapcsolatot Dávid Ferencsel és Sommer Jánossal, de ez év júniusában már visszatért Krakkóba. 1573 januárjától koratavaszig másodszor is Kolozsváron tartózkodott útutazóban Törökországon keresztül szülőföldjére, Chiosz szigetére. Visszatérése 1573. augusztus 12-én érkezett Kolozsvárra, de hamarosan tovább utazott Lengyelországba. Még 1573 vége felé megint ellátogatott Kolozsvárra, most már harmadszor. Ez a tartózkodása nagyon rövid volt. Dávid Ferenc nagyobbik, Dávid nevű fiáért jött, kit tanulás végett magával vitt Krakkóba. Utolsó látogatására 1574 koratavaszán került sor. Ekkor taníthatott rövid ideig a kolozsvári unitárius kollégiumban. Ez év végén Gerendi János oltalma alá Alcinára húzódott s itt időzött 1575 őszéig több munkájának, köztük a „Disputatio Scholastica“-nak megírásával foglalkozva. Amint látható, ki van zárva, hogy 1571 februárjában Gyulafehérvárott zsinatozhatott volna. De van más ellentmondás is. Hunyadi Demeter sem lehetett jelen a képzeletbeli zsinaton, mert annak Borbély által rögzített idejében Padovában tanult s csak János Zsigmond halála után tért vissza Erdélybe.¹⁵ Mindezek ellene szólnak annak a feltetelezésnek, hogy 1571 februárjában Gyulafehérvárott hitvitázó zsinatot tartottak volna.

Ha e zsinat a fantázia szüleménye volt is, a rajta Paruta szájából elhangzott patrotheosz-tan valóságos palaeologusi tanítás volt. Igaz, hogy Palaeologusnak csak egy 1575-ben írt művében fordul elő a patrotheosz-terminus s másutt se előbb, se utóbb sehol, de a mögötte álló isten-konceptió sokkal korábbi eredetű. Mikor Dávid Ferenc 1570. november 29-én krisztológiai vívódásait levélben tárta fel Palaeologus előtt,¹⁶ már lényegében azzal az isten-eszmével nyugtathatta meg, melynek megjelölésére 1575-ben a patrotheosz-műszót megalkotta: egyedüli Isten az Atya s Krisztus csak őáltala Messiásul küldött ember, akit imádás nem illet.

Ennek a tanításnak azonban most különös hangsúlyt ad az a körülmény, hogy a pápa, Józsiás király és a török szultán is jelen vannak a fiktív janopolisi zsinaton. Nem statiszták ezek, hanem főszereplők, Isten három népének a megtestesítői. Kifejezői Palaeologus 1572. évi „De Tribus Gentibus“ c. művében kifejtett megigazulástanának, mely szerint Istennek három népe van, melyeknek többé-kevésbé helyes fogalmuk van a megigazulásról s ezt képesek is elérni: ezek a keresztények, zsidók és mohamedánok.¹⁷ A három nép közül legtöbbet foglalkozik a mohamedánokkal. Az a meggyőződése, hogy a mohamedánok lényegében keresztények. Az Isten ígéreteibe vetett hit, ami az embert Isten fiává teszi, legalább oly mértékben megvan a mohamedánokban, mint a keresztényekben. Ők is egy Istenben hisznek s a keresztényektől csak az általuk a Háromságról vallott tévtan miatt fordultak el. Hisznek ők Jézusban is, mint Isten felkentjében, kinek szerepe vallásos képzeteikben csak azért szorult háttérbe, mert kifogást emeltek az ellen, hogy a keresztények Jézust hamisan istenítették. Most a janopolisi zsinaton a helyes isten-eszme tisztázásával és Jézus emberi lényegének helyreállításával Isten három népe között megszűnt az őket eddig elválasztó ellentét, létrejött az egyetértés s azok a pápa, Józsiás király és a török szultán vezetésével egy táborba egyesültek, amint ez a csodás zsinatról szóló beszámoló elmaradt befejező részeként a „De Tribus Gentibus“ útmutatásával rekonstruálható. Íme Palaeologus dédelgetett eszméje, melynek vonzóerejében az egyházi tanításnak minden általa korábban megfogalmazott, szenvedéllyel kifejtett s körömszakadtig védett tételei minden szertartással és szokással együtt elhanyagolható jelentéktelenséggé zsugorodtak. Ennek szolgálatában maga a patrotheosz-tan is csak eszközzé üresedett, kilúgozódván annak keresztény tartalma. Ekként a filozófiai fogalom-má finomult isten-konceptió Palaeologus értelmezésében eljutott a mindeneket egyesíteni tudó személytelen deizmusig.¹⁸ Így képzeletben könnyű volt neki keresztényeket, zsidókat és mohamedánokat közös nevezőre hozni, mert mindegyik belső, tulajdon lényegét áldozza fel az egységért, de közben mindhárom megszűnik vallás lenni s filozófiai irányzat lesz. Palaeologus merész, korát messze meghaladó gondolkodó, módszere volt a teologizálás és ennek színe alá rejtette el filozófiai aspektusait. Sokan csak a teológust ismerték fel és értékelték benne s filozófiai kisiklásait megbocsátották, sőt csodálták is. Az erdélyi unitáriusokra mély hatást gyakorolt. Számos jele maradt ennek. Thoroczkai Máté, Lisznyai Gyárfás és Enyedi György évekkel Erdélyből való végleges távozása után kéziratban lappangó műveit, köztük a „Disputatio Scholastica“-t és a „De Tribus Gentibus“-t érdemesnek tartották kegyelettel összegyűjteni, lemásolni és kódexekbe foglalni.¹⁹ Palaeologus egyéb szertartásokkal együtt elvetette az úrvacsorát.²⁰ 1575-ben Tövisi Mátyás, Temesvári Ambrus, Szigethi Jakab és Erdődi András lelkészek már az úrvacsorát majomszínháznak gúnyolták.²¹ Kolozsvárott még az 1580-as években is szóbeszéd tárgyát képezte az a népszerűvé vált palaeologusi nézet, hogy a törökök és rácok is üdvözlnek, mert egy Istenben hisznek.²²

Ám semmi nyoma sincs annak, hogy Dávid Ferenc Palaeologus egyoldalú befolyása alá került volna. Annak patrotheosz-tanát sok lelki vívódás után, de végre is elfogadta és haláláig ragaszkodott ahhoz.

Teológiai rendszerének egyéb elemeivel szemben azonban eleinte kifogásai voltak. Bizonyos ez abból, hogy mikor az unitárius esperesek Palaeologus első kolozsvári látogatását követően 1572. szeptember 19-én Tordán tartott gyűlésükön szembeszálltak Sommer Jánosnak a két-féle megigazulásról, eredendő bűnről, törvényről, szabadakaratról, érdemszerző jócselekedetekről és predestinációról szóló és teljesen Palaeologus tanításait tolmácsoló tételeivel, az esperesek visszautasító válaszát szeptember 29-én maga Dávid fogalmazta meg a megigazulásról írt művecskéjében, s abban egyebek közt pálcát tört a predestináció mellett is.²³ Újult erővel folytatódott a disputa, mikor Palaeologus 1573 januárjában másodszer látogatott el Kolozsvárra. Dávid akkor Parutával az oldalán folytatta a vitát a régi tanok védelmében.²⁴ Később a vitatott tanokat illetően mégis engedett Palaeologusnak, de ezt is csak a szükséges kritika alkalmazásával tette. Így nincs tudomásunk arról, hogy Dávid Palaeologus hatására elvetette volna az úrvacsorát. Ezt a szertartást az unitárius tömegek igényelték, s a Dávid tragédiája után megindult restauráció során nem kellett annak újra való bevezetéséről gondoskodni. Dávid soha sem adta fel a vallás tételes rendjét s nem adott helyet Palaeologus dogmákat bagatellizáló, szintelenítő, egészen a mohamedánokig eléréig egységtörekvésének. Ő egész életén át a Sommer János tolmácsolásában megismert Acontius-féle „communis prophetia“-tan²⁵ elhatározó befolyása alatt állott és végtelen szelídséggel és türelemmel elnézte, hogy mások az antitrinitarizmus általa körülhatárolt eszmevilágának keretein túllépjenek. De az ő egészséges szellemének fája simán föléje nőtt az antitrinitarizmus palaeologusi (és gliirusi) vadhajtásainak. Bármily eredeti és merész gondolkodó is volt Palaeologus, csalóka illúzióknak lett a rabja, mikor a keresztény Patrotheosz és a török Allah közé nagyvonalú felületes-séggel egyenlőségi jelet tett. A két istenképletet egy világ választja el egymástól. Dávid már 1567—1568 táján Károlyi Péterrel folytatott irodalmi vitájában joggal utasította vissza azt a gyanúsítást, hogy az ő általa bemutatott Krisztus török Krisztus volna.²⁶ Ezúttal is megmaradt a patrotheosz-műszóval fémjelezhető keresztény tartalmú istenfogalom mellett s óvakodott a Palaeologus „De Tribus Gentibus“-ában szereplő három nép, a keresztények, zsidók és mohamedánok óminózus istenegységétől, mely tanítás annyi ellenséget szerzett az antitrinitarizmusnak. Hogy másképp tett volna, arról forrásaink nem tanúskodnak.

JEGYZETEK

¹ Borbély István: A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században. Kolozsvár, 1914. 50—52. — Uő: A mai unitárius hitelvek kialakulásának története. Cluj—Kolozsvár, 1925. 71—75.

² Pirnát Antal: Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570er Jahren. Budapest, 1961. 106—113., hol a zsinat részletes leírása megtalálható. Palaeologus idevágó műve „Disputatio Scholastica Jacobi Palaeologi“ címmel a Thorockzai-kódex 459—531. és a Lisznyai-kódex 1—84. lapjain maradt fenn. Vö. Pirnát Antal. i.m. 189, 191.

³ Eorbély István: A magyar unit. egyh. hitelvei stb. 50. — Uő: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 71—72. — Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Budapest, 1977. 55.

- ⁴ Borbély István: a magyar unit. egyh. hitelvei stb. 50. — Uő.: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 71—72.
- ⁵ Szász János: Dávid Ferenc. Budapest, 1982. 56.
- ⁶ Pirnát Antal i.m. 191.
- ⁷ Uo. 48, 71.
- ⁸ Zoványi Jenő i.m. 105—106.
- ⁹ Pirnát Antal i.m. 71.
- ¹⁰ Uo. 204.
- ¹¹ Borbély István: A magyar unit. egyh. hitelvei stb. 51.
- ¹² Borbély István: A mai unit. hitelvek kialakulásának stb. 73.
- ¹³ Pirnát Antal i.m. 109—110.
- ¹⁴ Uo. 58, 70—71, 79, 82—85, 102—103, 115—116.
- ¹⁵ Zoványi Jenő i.m. 370.
- ¹⁶ Jakab Elek: Dávid Ferenc emléke. II. rész: Emlékek. Budapest, 1879. 12—13.
- ¹⁷ Pirnát Antal i.m. 66—69. E művet „De Tribus Gentibus Jacobi Palaeologi“ címen a Thoroczkai-kódex 824—844. lapjain található másolat őrizte meg. Vö. Pirnát Antal i.m. 190.
- ¹⁸ Uo. 9—11.
- ¹⁹ Uo. 188—193.
- ²⁰ Uo. 73.
- ²¹ Uo. 150—151.
- ²² Zoványi Jenő. i.m. 308.
- ²³ Pirnát Antal i.m. 47—48. Dávid e munkája „Responsio Domini Francisci Davidis ad praemissas de iustificatione theses“ címmel a Thoroczkai-kódex 427. lapján maradt fenn. Vö. Pirnát Antal i.m. 196.
- ²⁴ Uo. 48.
- ²⁵ Uo. 26—29.
- ²⁶ Károlyi Péter 1567-ben Debrecenben nyomtatott „Antithesis veri et Turcici Christi“ c. művével (Régi Magyarországi Nyomtatványok. I. köt. 1473—1600. Budapest, 1971. 227. sz.) támadta Dávidot, aki 1568-ban Gyulafehérvárott kiadott „Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii“ és „Az Szent Irasnac fundamentomabol vött magyarázat“ (RMNy I. 250. és 253. sz.) c. könyveiben reflektált a támadásra.

GÜNDISCH GUSTAV

ADALÉK JACOBUS PALAEOLOGUS ERDÉLYI TARTÓZKODÁSÁHOZ

A hajdani dominikánus barát Fra Giacomo, aki Chiosz szigetéről szerény körülmények közepette indult el, akkor lépett a történelem színpadára, amikor elhagyta rendjét és azt vallotta, hogy közvetlen le származottja a Bizáncban 1453-ban dicsőségesen elhunyt paleolog-császárnak, XI. Konstantinnak. Magát Jacobus Palaeologusnak nevezte, és a mindenkori körülményekhez alkalmazkodva, sikerült származását a legenda fátylába burkolni. Élettörténete ily módon jól hangzó neve ellenére is hosszú ideig sötétben maradt, csak az utóbbi évek kutatásainak sikerült életére fényt deríteni.¹ Életrajzának egyes fejezeteit azonban még sok homály fedi. Így erdélyi tevékenységének a XVI. század 70-es éveire eső szakaszát is csak újabban lehetett valamelyest